

TAAALSTIMULERING BIJ MEERTALIGEN IN DE PEUTERGROEP

Een kwalitatief onderzoek naar de werkwijze, ervaringen en behoeften van pedagogisch medewerkers met betrekking tot meertaligheid

Auteur:	Jacolien Oosdijk (0875524)
Opdrachtgever:	mw. W. Derksen
Docentbegeleider:	mw. M. van Zanten
Onderwijsinstelling:	Hogeschool Rotterdam
Opleiding:	Logopedie
Datum:	Juni 2017

VOORWOORD

Voor u ziet u mijn afstudeerscriptie ter afsluiting van mijn opleiding tot logopediste. Het onderzoek wat uitgevoerd is, is een kwalitatief onderzoek naar de werkwijze, ervaringen en behoeften van pedagogisch medewerkers met betrekking tot de taalstimulering bij meertalige kinderen, die werkzaam zijn op een peuterspeelzaal. Dit is onderzocht doormiddel van observaties op de groep en interviews met de pedagogisch medewerkers.

Tijdens mijn afstudeerstage heb ik veel gewerkt met meertalige kinderen. Daarbij is het belangrijk dat het hele cliëntsysteem zoveel mogelijk betrokken en begeleid wordt, dus ook de pedagogisch medewerkers van de peuterspeelzaal. Zeker wanneer ouders moeilijk te betrekken of te begeleiden zijn vanwege bijvoorbeeld een taalbarrière. Ik vond het zeer interessant om onderzoek te doen naar de werkwijze en ervaringen van de pedagogisch medewerkers. Op deze manier heb ik meer inzicht gekregen in het werk wat zij doen en welke rol zij spelen in het leven en de ontwikkeling van de kinderen.

Het afstudeeronderzoek heeft plaatsgevonden in de periode van februari tot en met mei 2017. Ik heb deze periode als een zeer leerzame, maar ook inspannende tijd ervaren, zeker in combinatie met de stage. Mijn dank gaat uit naar mijn docentbegeleider Marian van Zanten. Zonder haar snelle en opbouwende feedback zou ik dit eindresultaat niet hebben. Ook de opdrachtgever en mijn stagebegeleider Wendy Derksen wil ik bedanken. Zij heeft mij gedurende het onderzoek ondersteund en van feedback voorzien. Daarnaast wil ik mijn studiegenoten en vriendinnetjes Annelieke, Lotte en Demi bedanken voor de steun en het feit dat ik altijd bij hen terecht kon met vragen. Wij zijn samen betrokken geweest bij elkaars proces omtrent het afstuderen en hebben elkaar altijd gemotiveerd waar nodig. Ook mijn vriend Pieter wil ik bedanken voor zijn geduld en steun. Mijn dank gaat tevens uit naar mijn ouders. Ik wil hen bedanken voor de financiële steun, hun bemoedigende woorden en het feit dat ze mij het volgende hebben meegegeven: *geef niet op voordat je je doel behaald hebt!*

Jacolien Oosdijk
Mei, 2017

SAMENVATTING

Inleiding

Meertalige peuters komen vaak pas op de peutergroep in aanraking met het Nederlands. Zij starten dus vaak met een taalachterstand. De taalontwikkeling van deze kinderen moet goed gestimuleerd worden om hun achterstand te kunnen inhalen, zodat zij zonder een al te grote taalachterstand kunnen starten op de basisschool. Ter ondersteuning van de taalstimulatie kunnen pedagogisch medewerkers met Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE) programma's werken. Bij dit onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag centraal: *Wat zijn de ervaringen en behoeften van pedagogisch medewerkers van een peuterspeelzaal (met VVE-programma) met betrekking tot de taalstimulatie van meertalige kinderen en hoe stimuleren zij de taalontwikkeling?*

Methode

Doormiddel van kwalitatief onderzoek zijn twee observaties en twee interviews uitgevoerd bij pedagogisch medewerkers. Met de observaties is onderzocht hoe de pedagogisch medewerkers de taalontwikkeling van meertalige kinderen stimuleren en wat hun behoeften daarin zijn, naar mening van de onderzoeker. Door gebruik van semigestructureerde interviews is onderzocht wat de ervaringen van pedagogisch medewerkers zijn met betrekking tot de taalstimulatie van meertalige kinderen en wat hun behoeften daarin zijn, naar hun eigen mening. De interviews zijn getranscribeerd en gecodeerd. Deze zijn vergeleken met de observaties.

Resultaten

De pedagogisch medewerkers geven gedurende de dag weinig taalaanbod. Er zijn weinig momenten waarbij er expliciet aandacht is voor de taal. Er worden alleen korte gesprekjes gevoerd met de kinderen, waarbij meestal niet dieper wordt ingegaan op het onderwerp. De pedagogisch medewerkers hebben naar eigen mening genoeg kennis over taalstimulatie en meertaligheid. Het VVE-programma biedt volgens hen enige ondersteuning bij de taalstimulatie, maar het programma is niet noodzakelijk. Ze hebben vooral behoefte aan meer tijd om de kinderen extra te kunnen begeleiden en de extra taken binnen werktijd te kunnen doen.

Conclusie

De pedagogisch medewerkers hebben weinig kennis over taalstimulatie bij meertaligheid. De kennis die ze hebben is oppervlakkig en passen ze vaak alleen toe tijdens activiteiten of begeleidingsmomenten met de kinderen. Ze stimuleren de taalontwikkeling (te) weinig. Ze geven zelf echter aan dat ze genoeg kennis hebben, wat zou kunnen betekenen dat ze weinig inzicht hebben in hun eigen handelen of deze kennis niet toepassen in de praktijk.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	1
Samenvatting	2
1. Inleiding	5
2. Methode	9
2.1 Onderzoeksdesign	9
2.2 Data-verzameling	9
Observaties	9
Interviews	11
2.3 Data-analyse	11
2.4 Deelnemers	12
Werving	12
2.5 Ethische paragraaf	12
3. Resultaten	13
3.1 Observaties	13
Taalstimulering	13
Taalaanbod	13
Uitbouwen/Verdiepen	15
Spreekinitiatieven	16
Vragen stellen	16
Taalgebruik	17
Communicatieve voorwaarden	17
3.2 Interviews	17
Kennis	17
Verschillen meertaligheid/ééntaligheid	18
Materiaal	19
VVE-programma	19
Individuele begeleiding	19
Ouderbegeleiding	20
Tijdgebrek	20
Behoeften	20
4. Discussie	21
4.1 Interpretatie van de resultaten	21
4.2 Sterke en zwakke punten van het onderzoek	22
5. Conclusie	23
6. Aanbevelingen	23
Literatuur	24
Bijlage I: Kwalificatie-eisen pedagogisch medewerker (zonder/met VVE)	27
Bijlage II: Informatiebrief	31
Bijlage III: Observatielijst	33

<i>Bijlage IV: Interviewprotocol</i>	35
<i>Bijlage V: Topiclijst interview</i>	36
<i>Bijlage VI: Tips/adviezen voor pedagogisch medewerkers</i>	38
<i>Bijlage VII: Tips/adviezen voor logopedisten</i>	40

1. INLEIDING

De taalontwikkeling speelt een grote rol binnen de algehele ontwikkeling van een kind (Gillis & Schaerlaekens (red), 2000) (Bilo & Voorhoeve, 2011). Het taalverwervingsproces voltrekt zich tussen de 0 en 5 jaar; dan kan een doorsnee vijfjarige de taal gebruiken als communicatiemiddel. Vanaf 5 jaar wordt het verwervingsritme rustiger tot de leeftijd van 9 à 10 jaar. De taalontwikkeling verloopt in vier fases of periodes, namelijk: de prelinguale periode (0 tot 1 jaar), de vroeglinguale periode (1 tot 2;6 jaar), de differentiatiefase (2;6 tot 5 jaar) en de voltooiingsfase (5 tot 10 jaar) (Schaerlaekens, 2008). Er kan gesteld worden dat deze chronologie in grote mate taaluniverseel is (Slobin, 1996).

Volgens De Taalstudio (2015) gebruikt meer dan de helft van de kinderen in grote steden in Nederland (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Den Haag) meer dan één taal. Het recente aantal meertalige kinderen in heel Nederland is onbekend. Voor de term 'meertaligheid' zijn veel uiteenlopende definities. Bij dit onderzoek wordt de definitie van Muysken (2002) gehanteerd, waarbij het gebruik van de talen centraal staat: we spreken van meertaligheid als meer dan één taal afwisselend gebruikt wordt in de dagelijkse communicatie. Kinderen kunnen op twee manieren meerdere talen verwerven, namelijk: simultaan of sequentieel. Simultane meertaligheid betekent dat de talen vanaf de geboorte tegelijkertijd aangeboden worden. Bij sequentiële meertaligheid wordt eerst één taal aangeboden en later een tweede taal of meerdere talen. Dit vindt meestal plaats rond het derde levensjaar. Hierbij worden de prelinguale en vroeglinguale fase overgeslagen. Deze fases doorlopen sequentieel meertaligen alleen bij de verwerving van hun eerste taal (Julien, 2013).

Sequentieel meertalige kinderen komen op de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf vaak voor het eerst in aanraking met het Nederlands. Deze groep kinderen krijgt alleen op de peuterspeelzaal of het kinderdagverblijf Nederlands taalaanbod (Leen, 2009). Voor deze kinderen is het dus belangrijk dat op de peuterspeelzaal het Nederlands zoveel mogelijk gestimuleerd wordt. De belangrijkste aspecten van interactieve taalstimulering zijn een veilige, uitnodigende leeromgeving, een interactieve didactiek en een leidster die de kinderen uitdaagt tot activiteiten en taalgebruik (Schouten, 2001). De interactie en communicatie met anderen, zowel met volwassenen als met kinderen, speelt een grote rol bij de taalontwikkeling van een kind. Het taalaanbod van pedagogische medewerkers, het krijgen van kansen om zelf taal te gebruiken en passende feedback op hun taal zijn zeer belangrijke aspecten die bijdragen aan de taalontwikkeling van een kind (Damhuis & Litjens, 2000) (Damhuis, de Blauw & Brandenburg, 2004). Omdat kinderen hun taal ontwikkelen in interactie met anderen is het belangrijk dat ze op de groep of in de klas veel gelegenheid krijgen tot praten, vertellen en vragen stellen (Schouten, 2001). Daarnaast is het belangrijk om deze kinderen te laten merken dat naar hen geluisterd wordt en dat gereageerd wordt op hun verhalen (Steen, 2005). Uit dit onderzoek komt eveneens naar voren dat het direct betrekken van kinderen in verbale activiteiten, gericht op de taalontwikkeling, de woordenschat bevordert.

Taalstimulatie aan jonge kinderen door voorlezen, rijmpjes opzeggen en verhalen vertellen is een voorspeller van taalvaardigheden op latere leeftijd (Rodriguez et al., 2009). Dit benadrukt de kracht van taalstimulatie. Voorlezen en verbale interacties, zoals vragen stellen, verhalen vertellen en rijmen zijn zeer krachtige middelen om de taalontwikkeling te stimuleren en te bevorderen (Onderwater, 2013). Een andere manier voor het stimuleren van de taalontwikkeling is interactief voorlezen (Dickinson & Tabors, 2001). Onder interactief voorlezen wordt verstaan: voorlezen waarbij de lezer de

kinderen actief betreft bij het verhaal door naar plaatjes te laten kijken, te vragen naar de betekenis van woorden, vragen te stellen en het verhaal in verband te brengen met het dagelijkse leven van een kind (Wasik & Bond, 2001). Het is daarbij belangrijk dat de voorlezer de kinderen stimuleert om vragen te stellen, vragen te beantwoorden of woorden te herhalen (Bus & IJzendoorn, 1992) (Fletcher & Reese, 2005). Zo wordt samen interpretaties gegeven aan gebeurtenissen en worden opmerkingen uitgelokt waarin kinderen hun inzichten vertellen, waarop weer gereageerd kan worden (Eibers, 1991) (Pellegrini, Brody & Sigel, 1985) (Bus & IJzendoorn, 1992). Volgens Burgess et al. (2002) is interactief voorlezen zelfs de meest effectieve manier om de taalontwikkeling te stimuleren.

Pedagogisch medewerkers van een peuterspeelzaal (met een verklaring voor Vroege Voorschoolse Educatie) hebben veel taken en verantwoordelijkheden. Ze zijn verantwoordelijk voor de dagelijkse opvang, ontwikkeling en begeleiding van de groep kinderen. De individuele kinderen moeten intensief begeleid worden, vanuit een gestructureerde didactische pedagogische aanpak. Deze kinderen zijn tussen de 2 en 4 jaar en hebben mogelijk taal- en/of ontwikkelingsproblematiek. Het doel van de dagelijkse opvang is om vroegtijdig eventuele taal- en/of ontwikkelingsachterstanden terug te dringen. Van pedagogisch medewerkers wordt verwacht dat ze door het mede ontwikkelen en uitvoeren van een gestructureerd individueel begeleidingsplan, eventueel in samenwerking met externe hulpverleners, deze achterstanden proberen terug te dringen (Fonds Collectieve Belangen, 2015). Er kan dus verwacht worden dat de pedagogische medewerkers enige kennis hebben van de taalontwikkeling, meertaligheid en taalstimulatie. Het is echter de vraag of zij genoeg kennis en ervaring hebben om meertalige kinderen met een taalachterstand of -problemen te begeleiden en te stimuleren in hun taalontwikkeling. Uit bijlage I blijkt dat je met veel verschillende opleidingen en diploma's de functie van pedagogisch medewerker (met of zonder VVE) kunt vervullen. Het is bij sommige opleidingen de vraag of (genoeg) aandacht besteed wordt aan de taalontwikkeling, meertaligheid en taalstimulatie, omdat niet alle opleidingen gericht zijn op het werken op een kinderdagverblijf.

Een peuterspeelzaal kan een VVE-programma gebruiken ter ondersteuning van de taalstimulatie, wanneer een kind hiervoor een indicatie heeft en na voldoende scholing. Deze programma's stimuleren peuters en kleuters spelenderwijs op het gebied van taalontwikkeling, beginnende rekenvaardigheid, motorische ontwikkeling en sociaal-emotionele ontwikkeling. Er zijn twee soorten VVE-programma's: integrale en aanvullende programma's. De integrale programma's zijn de volgende: Ben ik in Beeld, Doe meer met Bas, Kaleidoscoop, Peuterplein en Kleuterplein, Piramide, Startblokken en Basisontwikkeling, Uk en Puk. Als aanvullende programma's kunnen worden gebruikt: Instapje, Opstap, Opstapje, VoorleesExpress, VVE Thuis. Deze zijn vooral gericht op een enkel ontwikkelingsdomein of op de ouders (Nederlands Jeugdinstituut, 2017).

Uit verschillende studies blijkt dat er weinig tot geen bewijs is dat een VVE-programma daadwerkelijk een positief effect heeft op de taalontwikkeling van de kinderen. Uit Snel (2016) blijkt namelijk dat kinderen met een risico op een taalachterstand, met de huidige manier van indiceren voor de VVE, vaak niet gesignaleerd worden dus ook niet extra begeleid worden. Uit het rapport van Fukkink, Jilink & Oostdam (2015) blijkt dat de VVE nauwelijks effect heeft op de ontwikkeling van het kind. De kinderen met een achterstand in de taalontwikkeling zouden nog steeds een achterstand hebben bij aanvang van de basisschool. Uit de laatste studie blijkt dat het gebruik van een VVE-programma weinig tot geen effect heeft op de taalontwikkeling.

Er zou een negatieve samenhang zijn tussen woordkennisgroei en het gebruik van een programma (Schooten & Slegers, 2009). Echter, uit het onderzoek van de Universiteit Utrecht blijkt dat bij het uitvoeren van een VVE niet het werken met een erkend programma tot positieve resultaten leidt, maar de professionaliteit van de pedagogisch werker. Ze moeten ontwikkelingstimulerende activiteiten kunnen initiëren en kinderen kunnen begeleiden in hun spel. Met professionaliteit wordt bedoeld: een beroepskracht, in dit geval een pedagogisch medewerker, is in staat om doelbewust kwalitatief hoogwaardig aanbod te bieden, nauw aansluitend bij het ontwikkelingsniveau van de kinderen (Haan, Leseman & Elbers, 2011). Het is dus zeer belangrijk dat pedagogisch medewerkers over de juiste kwaliteiten beschikken om de taalontwikkeling van de (meertalige) kinderen te stimuleren.

De opdrachtgever van dit onderzoek vraagt zich af of de pedagogisch medewerkers van de peuterspeelzaal genoeg kennis en ervaring hebben met betrekking tot de taalstimulatie van meertalige kinderen en of de taal op de juiste manier en goed genoeg gestimuleerd wordt. Zij heeft een aantal meertalige kinderen in behandeling. Als zij de taalproblemen van deze kinderen benoemt richting de pedagogisch medewerkers, lijkt het vaak of de medewerkers de problemen niet inzien en weinig met de adviezen voor taalstimulatie doen. Als dat het geval is, is er te weinig behandel-effect, aangezien een half uur in de week niet genoeg is en het aan ouders (die weinig tot geen Nederlands spreken) vaak moeilijk uit te leggen is wat zij thuis kunnen doen. Volgens Julien (2013) is indirecte therapie even belangrijk of zelfs belangrijker dan directe therapie. Het cliëntsysteem moet betrokken en begeleid worden. Hieronder vallen in dit geval de ouders en de pedagogisch medewerkers van de peutergroep. Het is belangrijk om nauw samen te werken met pedagogisch medewerkers, zeker als de samenwerking met ouders stroef verloopt vanwege bijvoorbeeld een taalbarrière. Als alleen directe therapie gegeven wordt en het cliëntsysteem niet (voldoende) begeleid wordt, halen de kinderen hun taalachterstand niet in, waardoor ze bij aanvang van het regulier basisonderwijs starten met een (taal)achterstand. Deze kinderen begrijpen en spreken het Nederlands onvoldoende, waardoor ze niet of moeilijk kunnen meekomen in de klas en zich niet voldoende kunnen ontwikkelen in vergelijking met leeftijdsgenoten (Julien, 2013).

Dit onderzoek is niet alleen geschikt voor de opdrachtgever, welke nauw samenwerkt met de peuterspeelzaal omdat ze in hetzelfde gebouw verkeren, maar ook voor andere logopedisten die samenwerken met peuterspeelzalen. Dit onderzoek kan namelijk meer inzicht geven in de werkwijze van pedagogisch medewerkers met betrekking tot de taalstimulering bij meertalige kinderen, zodat het cliëntsysteem optimaal ingezet kan worden voor een effectieve behandeling. Als samengewerkt wordt met peuterspeelzalen, maar de logopedisten zijn zelden/nooit fysiek aanwezig op de peuterspeelzaal, is er minder inzicht in elkaars werkwijze. Dit onderzoek kan daar een duidelijker beeld van schetsen en tot meer inzichten leiden. Het doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen omtrent de taalstimulering bij meertalige kinderen door pedagogisch medewerkers van een peuterspeelzaal met een VVE-programma. De hoofdvraag die hierbij centraal staat, is als volgt: *Wat zijn de ervaringen en behoeften van pedagogisch medewerkers van een peuterspeelzaal (met VVE-programma) met betrekking tot de taalstimulatie van meertalige kinderen en hoe stimuleren zij de taalontwikkeling?*

Hierbij zijn de volgende deelvragen gesteld:

1. *Hoe stimuleren pedagogisch medewerkers de taal van meertalige kinderen op een peuterspeelzaal?*
2. *Wat zijn de ervaringen van de pedagogisch medewerkers met betrekking tot taalstimulatie bij meertalige kinderen?*
3. *Waar hebben pedagogisch medewerkers naar hun mening behoefte aan met betrekking tot taalstimulatie bij meertalige kinderen?*
4. *Waar hebben pedagogisch medewerkers behoefte aan met betrekking tot taalstimulatie bij meertalige kinderen, naar mening van de onderzoeker?*

2. METHODE

2.1 ONDERZOEKSDESIGN

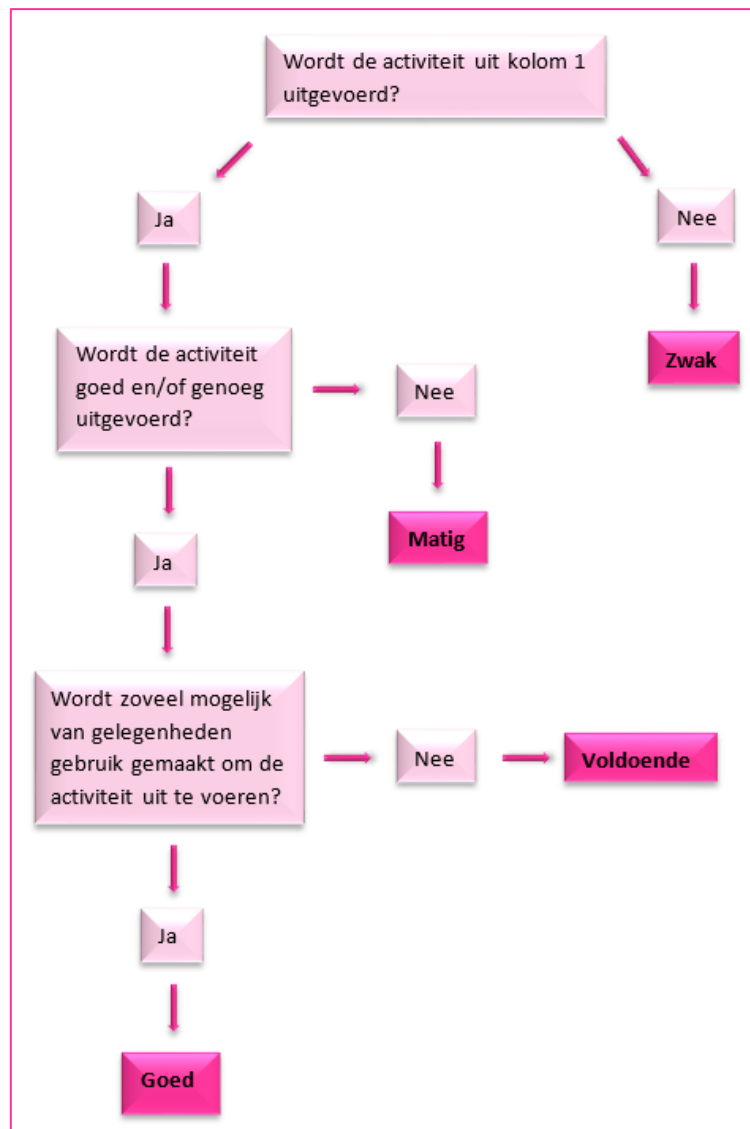
Dit onderzoek betreft een kwalitatief onderzoek, waarbij verdiepende informatie wordt verkregen over meningen, ervaringen, wensen en behoeften (Wouters, Van Zaalen & Bruijning, 2015). Er is onderzoek verricht doormiddel van twee observaties op een peuterspeelzaal en twee semigestructureerde interviews met pedagogisch medewerkers van de peuterspeelzaal. Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten is triangulatie toegepast door meerdere dataverzamelingmethoden te gebruiken, namelijk observaties en interviews. Triangulatie houdt in: “het gebruik van meerdere bronnen, dataverzameling- en analysemethoden vanuit verschillende invalshoeken om te komen tot sterkere (meer bewijskrachtige) onderzoeksresultaten” (Verhoef et al., 2016). Beide methoden zijn ingezet om te achterhalen hoe de pedagogisch medewerkers de taal stimuleren bij meertalige kinderen.

Voorafgaand aan de observatie is een topiclijst voor de interviews opgesteld, zodat de bevindingen van de observaties de interviews niet beïnvloedden.

2.2 DATA-VERZAMELING

OBSERVATIES

Het doel van de observaties was om de taalstimulatie van de pedagogisch medewerkers in kaart te brengen. De observaties zijn uitgevoerd aan de hand van een observatielijst (bijlage III). Per relevante situatie werd een observatielijst ingevuld en werd bij elk punt goed, voldoende, matig of zwak gescoord. Eventuele opvallendheden werden apart vermeld. In figuur 1 staat afgebeeld hoe gescoord werd.

Figuur 1: Stroomdiagram scoring observatielijst

Er is twee keer geobserveerd, verspreid over twee verschillende dagdelen. Het tijdstip en de setting van de observatie zijn de belangrijkste aspecten voor de kwaliteit en de betrouwbaarheid (Celestin-Westreich & Celestin, 2012). De observaties hebben plaatsgevonden in een zo natuurlijk en vertrouwd mogelijke situatie, in dit geval op de groep, zodat het een gemiddelde situatie is en de pedagogisch medewerkers en de kinderen zich zo natuurlijk mogelijk zouden gedragen zoals. Er zijn verschillende situaties geobserveerd. Bij elke nieuwe relevante situatie is een observatielijst ingevuld, omdat het handelen van de pedagogisch medewerker per situatie kan verschillen. Er kunnen bijvoorbeeld verschillen zijn in de manier van taalstimulatie bij activiteiten in een groep of activiteiten die één-op-één uitgevoerd worden. Zo kon een betrouwbaar beeld geschetst worden. Bij elke observatie is één pedagogisch medewerker geobserveerd, namelijk degene die het meest op die groep werkzaam is. Degenen die geobserveerd zijn, hebben ook deelgenomen aan de interviews.

INTERVIEWS

Na de observaties zijn de semigestructureerde interviews afgenomen. Een semigestructureerd interview is een interview waarbij de vragen per onderwerp vooraf (globaal) opgesteld zijn. Waar nodig kan tijdens het gesprek doorgevraagd worden of kunnen vragen toegevoegd worden (Verhoef et al., 2016). De interviews hadden als doel om de kennis van de medewerkers omtrent de taalstimulering bij meertalige kinderen te achterhalen, hoe zij hiermee omgaan in de praktijk en of zij eventuele behoeften hebben met betrekking tot dit onderwerp. Het onderzoek is uitgevoerd volgens het interviewprotocol (zie bijlage IV). Daarbij werd de topiclijst uit bijlage V gehanteerd. De interviews duurden gemiddeld een half uur. Ze zijn opgenomen op een smartphone met de applicatie Smart Recorder (versie 1.8.0).

2.3 DATA-ANALYSE

Er is geobserveerd, gescoord en geanalyseerd. De observaties zijn vergeleken met elkaar om te zien of er onderling opvallende overeenkomsten of verschillen zijn. De interviews zijn afgenomen, getranscribeerd (verbatim) en gecodeerd met behulp van een startlijst met vooraf vastgestelde codes en later toegevoegde codes (deductief coderen) (Verhoef et al., 2016). De gelabelde gegevens zijn in een schema geplaatst en de belangrijkste aspecten zijn dikgedrukt. Deze informatie is onderverdeeld in zeven thema's.

De uitkomsten van de observaties zijn vergeleken met de bevindingen uit de interviews om te bepalen of er sprake is van congruentie: handelen de pedagogisch medewerkers zoals ze aangeven in de interviews. Aan de hand daarvan en in vergelijking met de literatuurstudie zijn de conclusies en aanbevelingen geschreven en is antwoord gegeven op de hoofdvraag en deelvragen. Er zijn aanbevelingen geschreven voor zowel de pedagogisch medewerkers die deelgenomen hebben aan het onderzoek als voor de opdrachtgever.

2.4 DEELNEMERS

WERVING

Bij het werven van de pedagogisch medewerkers zijn de criteria uit tabel 1 aangehouden. Om de pedagogisch medewerkers te werven is persoonlijk en mondeling contact met hen opgenomen.

Tabel 1: In- en exclusiecriteria

Inclusiecriteria	Exclusiecriteria
De peuterspeelzaal heeft een VVE-verklaring	De pedagogisch medewerker heeft minder dan één jaar werkervaring op een peuterspeelzaal
Op de groep waar geobserveerd wordt zitten meertalige kinderen	
De pedagogisch medewerker werkt met meertalige kinderen	
De pedagogisch medewerker werkt met een erkend VVE-programma	

2.5 ETHISCHE PARAGRAAF

De deelnemers hebben schriftelijk toestemming gegeven voor hun deelname aan het onderzoek, nadat ze een informatiebrief (bijlage II) hebben ontvangen en een week de tijd gehad hebben om te beslissen. Zo is voldaan aan informed consent (Wouters & Zaalen, 2012).

Er is vertrouwelijk omgegaan met de persoonlijke gegevens van de deelnemers. Alle deelnemers en groepen waar geobserveerd is, hebben een eigen uniek nummer gekregen. De nummers zijn apart van de verkregen data bewaard, zodat de gegevens niet te herleiden waren naar de personen. Na afronding van het gehele onderzoek worden al deze gegevens, documenten en bestanden vernietigd. Na afronding van het onderzoek ontvangen de deelnemers de aanbevelingen van het onderzoek (mits zij dit hebben aangegeven op het toestemmingsformulier).

3. RESULTATEN

Er zijn twee observaties uitgevoerd op twee peutergroepen (G1 en G2) en er zijn twee interviews afgenomen bij pedagogisch medewerkers. In tabel 3 zijn de gegevens van de deelnemende pedagogisch medewerkers (PM1 en PM2) weergegeven. Beide medewerkers zijn vrouwelijk, werkzaam in een peutergroep en werken met een VVE-programma.

Tabel 2: Gegevens pedagogisch medewerkers

Uniek persoons-nummer	Opleiding(en)	Bijscholing(en)	Aantal meertalige kinderen	VVE-programma
PM1	SPW (<i>Sociaal Pedagogisch Werker</i>) Onderwijsassistent en Klassenassistent	Heeft heel veel bijscholingen gedaan. O.a.: Kijk, Taalcursussen (algemeen), Nederlands, Piramide (VVE), EHBO.	90%	Piramide
PM2	LKC (<i>Leidster KinderCentra</i>)	Heeft alle bijscholingen gedaan die aangeboden werden en/of verplicht waren. O.a.: Piramide (VVE), Taallijn, EHBO.	11 van de 13	Piramide

3.1 OBSERVATIES

De resultaten van de observaties worden aan de hand van zeven thema's beschreven.

TAALSTIMULERING

Gedurende de observaties werd door de pedagogisch medewerkers aandacht besteed aan de taalstimulatie tijdens de activiteiten zoals beschreven in het VVE-programma Piramide (Cito, 2012). Zij lezen bijvoorbeeld interactief voor in de kring. Het valt op dat de grootste groep kinderen een zwakke luisterhouding heeft. Zij reageren niet op vragen, kijken niet of weinig naar de juf. Taalstimulering op een lager niveau, dat meer past bij de vroeglinguale periode, is nauwelijks te zien. Zo zijn er op de dag een aantal (verzorg)momenten waarbij er één-op-één aandacht is voor het kind. Dit zou een moment van gedeelde aandacht kunnen zijn. Deze momenten worden niet ingezet om de taalontwikkeling te stimuleren. Regelmatig wordt geen taal gebruikt.

TAALANBOD

De pedagogisch medewerkers hebben tijdens de observatie gemiddeld genomen weinig taal aangeboden, terwijl daar genoeg geschikte gelegenheden voor waren. Ze verwoordden weinig handelingen tegenover de kinderen en gaven weinig mondelinge ondersteuning tijdens de activiteiten of handelingen van de kinderen. Bijvoorbeeld bij het maken van een handafdruk met verf:

Gespreksfragment 1

PM2	Kind
<i>"Het gaat een beetje kriebelen, een beetje koud. Maar dat geeft niet he?"</i>	(geen reactie)
(Pakt kwast, doet verf op de kwast, besmeert hand van het kind met verf)	
<i>"Een beetje spreiden."</i> (helpt het kind met vingers uit elkaar doen)	
(Drukt de hand van het kind op het zakje)	
<i>"Klaar!"</i>	(Gaat handen wassen met behulp van andere medewerker)

Het taalaanbod tijdens de groepsexploraties (de kring) was redelijk concreet en lag binnen de beleving van de kinderen. Er werd echter onvoldoende aangesloten bij het niveau van de kinderen, met name bij G1. Het niveau en tempo lag hoog voor de meeste kinderen. Veel kinderen waren al snel afgeleid, deden niet meer actief mee en luisterden niet meer naar het verhaal. Zij werden niet nader betrokken of gestimuleerd om te luisteren.

Buiten de groepsexploraties om was er weinig taalaanbod. Meestal werden alleen vragen van de kinderen beantwoord of werd even geholpen met de activiteit waarmee het kind bezig was. Hierbij werden meestal natuurlijke gebaren gebruikt, die de taal ondersteunden of werd bijvoorbeeld een handeling voorgedaan. Hierbij werden de handelingen vaak niet verwoord:

Gespreksfragment 2

PM2	Kind
<i>"Wil je puzzelen? Hier."</i> (maakt doos open en pakt puzzel uit).	(zegt iets)
<i>"Ja een tractor. Nee dat past zo niet."</i> (Doet voor hoe je moet puzzelen, maar vertelt daarbij niet). <i>"Goed gedaan. Een tractor en een varken. Nu de koe. Wat is dat H.?"</i>	<i>"Paard."</i>
<i>"Ja een paard. En wat doet een paard? Wat maakt die voor geluidje?"</i>	<i>"Hihihi". "Koe."</i>
<i>"Wil jij de koe?"</i>	<i>"Ja".</i>

UITBOUWEN/VERDIEPEN

Tijdens de observatie werden weinig gesprekken gevoerd met de kinderen. De pedagogische medewerkers hadden vooral aandacht voor de dagelijkse praktische dingen. Er vonden enkele korte gesprekjes plaats. Vaak werd niet dieper op het onderwerp ingegaan en de gesprekjes werden niet uitgebreid. Dit blijkt uit een gesprekje tussen PM2 en een kind waarvan de moeder zwanger is:

Gespreksfragment 3

PM2	Kind
"Wat heeft mama in de buik? Ze heeft zo'n dikke buik. Wat zit daarin?"	(geen reactie)
"Heeft ze veel taartjes gegeten?"	"Ja."

Het onderwerp 'zwanger' of 'baby' wordt verder niet uitgediept of uitgebreid. In gespreksfragment 2 werd wel wat dieper op het onderwerp ingegaan.

Bij het kringgesprek bij G1 werden een aantal talige aspecten verder uitgediept. Het 'Kind van de dag' werd aangesteld door niet meteen de naam te noemen, maar door kenmerken van het kind te benoemen:

Gespreksfragment 4

PM1
<i>"Het is een meisje."</i>
<i>"Ze heeft een vestje aan."</i>
(Noemt alle kinderen die een vestje aanhebben en wijst een vestje aan)
<i>"Dit is een vestje. Daar zitten meestal knoopjes aan."</i>
(Benoemt bij andere kinderen wat zij aanhebben en dus geen vestje)
<i>"Maar nu weten we nog niet wie het is. Het meisje heeft een oranje vestje aan."</i>
(De kinderen zeggen wie het is)

SPREEKINITIATIEVEN

De geobserveerde pedagogisch medewerkers gingen gemiddeld genomen goed in op de spreekinitiatieven van de kinderen. Er werd geen expliciete ruimte en tijd gegeven om het kind eigen spreekinitiatief te laten tonen. De kinderen namen weinig spreekinitiatieven, alleen als er iets aan de hand was, ze een vraag wilden stellen of hulp nodig hadden. Tijdens het fruit eten mocht niet gesproken worden. Er werd niet inhoudelijk gereageerd op wat de kinderen zeiden, maar er werd benoemd dat ze niet mochten praten. De kinderen kregen weinig directe positieve feedback op hun spreekinitiatieven en antwoorden. Er werd weinig gecompimenteerd als een kind uit zichzelf een vraag stelde of een goed antwoord gaf.

VRAGEN STELLEN

Tijdens de groepsexploraties werden voldoende vragen gesteld, met name door PM1 tijdens het voorlezen. Dit waren meestal gesloten vragen.

Gespreksfragment 5

Vragen (zonder antwoorden)
<i>“Wat zien we voor diertjes?”</i>
<i>“Hoe heet het babyvarken?”</i>
<i>“Wat is dit voor dier?”</i>
<i>“Wat doet het?”</i>
<i>“Hoe heten babykipjes?”</i>
<i>“We hebben nu gelezen en wat gaan we nu doen?”</i>
<i>“Wat doen ze hier?”</i>

Als het kind of de kinderen geen antwoord gaven, werd vaak het antwoord meteen gegeven. Dit werd teruggezien bij PM2.

Buiten de groepsexploratie om werden weinig vragen gesteld. Tijdens kleine activiteiten werden af en toe vragen gesteld, zoals te zien in gespreksfragment 2 en 3. Er werd niet doorgevraagd over het onderwerp. Als de kinderen aan het spelen waren, werden meestal geen vragen gesteld.

De vragen die gedurende de observaties gesteld werden waren veelal vragen die de conversatie stoppen: gesloten vragen, vragen die het kind nog niet begrijpt of kan beantwoorden of die de kennis van het kind testen.

TAALGEBRUIK

De zinslengte van beide pedagogisch medewerkers was regelmatig te lang voor het niveau van de kinderen. Het spreektempo werd over het algemeen niet aangepast aan het niveau van het kind. Met name PM1 sprak meestal in een hoog tempo. Tijdens het voorlezen in de kring lag het spreektempo van PM1 wat lager en maakte ze kortere zinnen, maar dit was nog steeds te moeilijk voor de kinderen met een taalachterstand. Tijdens de observatie spraken beide medewerkers over het algemeen in correcte en volledige zinnen.

COMMUNICATIEVE VOORWAARDEN

Beide pedagogisch medewerkers hanteerden gedurende de observaties juiste communicatieve “(...) *Sommige doen twee talen door elkaar, maar dat werkt ook niet, want dan gaan ze alles door elkaar halen. Ze kunnen beter gewoon één taal als eerst onder de knie hebben*” (PM2). voorwaarden. Ze maakten goed oogcontact met de kinderen en namen een juiste luisterhouding aan. Ze bukten of hurkten regelmatig naar het kind als iets gezegd/gevraagd werd. Daarnaast maakten ze correct gebruik van beurtgedrag: ze lieten het kind uitspreken en stopten zelf met praten als het kind iets wilde zeggen.

3.2 INTERVIEWS

De resultaten van de interviews worden aan de hand van acht thema's beschreven.

KENNIS

Meertaligheid

Uit de interviews is naar voren gekomen dat de pedagogisch medewerkers globale kennis hebben van de taalontwikkeling, -verwerving en -stimulatie bij meertaligheid.

“Ze zeggen ook eigenlijk wel dat het goed is om eerst de thuistaal te leren en daarna het Nederlands bijvoorbeeld.” (PM1).

Het onderscheid tussen taalbegrip- en productie lijkt niet bekend te zijn. Ze gaven aan dat sommige kinderen het Nederlands begrijpen, maar niet kunnen spreken. Beide pedagogisch medewerkers weten overigens wel dat een ouder beter in de moedertaal kan spreken tegen het kind, wanneer de ouder zelf het Nederlands niet (goed) beheerst:

PM1 gaf aan dat ze naar haar mening genoeg kennis heeft over meertaligheid: *“Ja eigenlijk wel. Je (...) Als ze dan maar de thuistaal beheersen.”* (PM1).

“Als de ouders het zelf niet goed beheersen leren de kinderen er niks van.” (PM2).
weet hoe er mee om te gaan.” PM2 gaf aan dat ze hier nooit over nagedacht heeft en dat er vast nog wat bij te leren is, maar ze wist niet precies wat.

Taalstimulatie

Uit de interviews is naar voren gekomen dat de pedagogisch medewerkers redelijke kennis hebben over taalstimulatie. Ze gaven in de interviews echter geen duidelijke voorbeelden van hoe ze de taal stimuleren. Op de vraag 'hoe stimuleer je de taal' antwoordde PM1 als volgt:

"Eigenlijk gewoon spelenderwijs. Alles mee te geven, alles in het Nederlands, plaatjes erbij, symbolen of gebaren. Dat ze het een beetje begrijpen. Ook onderling de kinderen, dat ze dingen van elkaar leren."

Tussendoor probeert ze om open vragen te stellen en extra aandacht te besteden aan de zwakkere kinderen (op het gebied van taal). PM2 gaf aan dat ze de kinderen tutoeert. Dan oefenen ze met een kind of een groepje kinderen. Beide medewerkers zeggen veel te herhalen en ondersteunen met concreet materiaal, plaatjes en natuurlijke gebaren. Als een kind iets duidelijk wil maken, lopen ze bijvoorbeeld mee om het aan te wijzen of te laten zien. Op beide peutergroepen wordt gewerkt met vaste thema's. Het meeste materiaal past bij het thema en er wordt veel aandacht aan besteed. Om de 2 á 3 weken wordt rondom een nieuw thema gewerkt. Verder gaf PM1 aan dat ze elke week één keer naar de bibliotheek gaan met de kinderen waar dan interactief voorgelezen wordt door een meneer. PM2 gaf aan dat ze werkt met een logeerbeer:

"Dan heb ik zo'n logeerbeer in een zak, daar zit een klein beertje in met allerlei boekjes. Daar stop ik een boekje bij wat de ouders zelf met het kind thuis kunnen oefenen. Dat mogen ze dan een week houden. Daar zit een map bij en daar kunnen ze dan invullen wat ze gedaan hebben. Nog als extra, dan kan ik dat zien."

Dit wordt echter niet altijd gedaan door ouders.

PM1 gaf aan dat ze naar haar mening genoeg kennis heeft over taalstimulatie:

"Ja eigenlijk wel. Ik heb ook wel heel veel cursussen gehad. Gewoon met het doen en je werkervaring komt dat wel helemaal goed."

Ze gaf aan dat het haar goed lukt om de kennis toe te passen in de praktijk. PM2 gaf geen duidelijk antwoord als haar gevraagd werd of ze voldoende kennis heeft over taalstimulatie:

"Ik hou het gewoon heel simpel. (...) Maar of ik nou voldoende kennis heb? Dat is moeilijk te zeggen."

Ze gaf aan dat ze probeert om als eerste de basis en de regels aan te leren. Ook PM1 gaf aan dat ze het belangrijk vindt dat de kinderen de structuur van de dag kennen.

VERSCHILLEN MEERTALIGHEID/ÉÉNTALIGHEID

PM1 vindt het stimuleren van de taal bij ééntalige kinderen uitdagender dan bij meertalige kinderen:

"Die kinderen begrijpen het wat sneller en die kun je extra dingen aanbieden en iets moeilijker. Bij meertaligen ben je meer bezig met herhalen, herhalen en duidelijk praten en gebaren."

PM2 kon geen verschillen of overeenkomsten noemen.

MATERIAAL

Beide pedagogisch medewerkers gaven aan dat het meeste materiaal wat gebruikt wordt aangepast wordt aan het thema. Bijvoorbeeld bij het thema 'verkeer' komen er auto's, een treinbaan en stoplichten. Ook de puzzels, boekjes, kleurplaten en het werkje worden aangepast aan het thema. PM2 gaf een duidelijk voorbeeld bij het thema 'lente':

"Dan haal ik bloembollen en die laten we groeien. Ik haal tuinkers, die mogen ze zelf zaaien, zodat ze daardoor kunnen zien dat iets groeit en bloeit. En we gaan naar de kinderboerderij."

Er wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van concreet materiaal. Beide medewerkers gaven echter niet aan hoe ze het materiaal inzetten om de taalontwikkeling te stimuleren.

VVE-PROGRAMMA

PM1 vindt het werken met het VVE-programma Piramide fijn:

"Ik vind het wel fijn. Het is stap voor stap. Dat het steeds iets moeilijker wordt. Dan begin je met oriënteren, demonstreren, verbreden en verdiepen."

Zonder het programma zou het haar echter ook lukken:

"Het zou zo ook wel lukken, want het echte verbreden en verdiepen gaat hier toch niet. Hier is het gewoon een kwestie van de basis leggen voor die kinderen en steeds herhalen en duidelijk zijn met gebaren en aanwijzen. (...) Het is niet belangrijk of we verdiepen en helemaal tot het einde komen, maar dat we gewoon herhalen, herhalen, herhalen."

PM2 vond het in het begin moeilijk om met Piramide te werken, maar ze vindt het "een goed iets" en heel leuk. Ze vindt het echter heel veel, omdat 'Kijk' er pas bijgekomen is. Ook zij geeft aan dat ze vaak niet verder komen dan demonstreren, omdat dat te moeilijk is voor de meeste kinderen. Met sommige kinderen worden de overige stappen wel gedaan, maar dan individueel. Het programma wordt dus over het algemeen maar deels gebruikt.

INDIVIDUELE BEGELEIDING

PM1 gaf aan dat ze regelmatig individuele begeleiding geeft aan de kinderen. Voor de wat 'pientere' kinderen probeert ze het aanbod net wat moeilijker en uitdagender te maken, door moeilijkere opdrachten of puzzels te geven. De zwakkere kinderen geeft ze individuele begeleiding door de Nederlandse taal te oefenen. Daarnaast geeft ze hen extra aandacht door bijvoorbeeld extra beurten in de kring te geven of ze gaat ze tutoren:

"Dan pakken we een boekje en dat gaan we eerst met die kinderen doen en dan weten ze het al in de kring. Dan hebben ze eigenlijk een voorsprong op de rest. (...) Dan vallen de zwakkeren niet af bij de rest."

Het viel echter op dat een kind meestal pas extra begeleid wordt, naar aanleiding van de resultaten van de Cito-toets. Ook PM2 gaf aan dat ze bepaalde kinderen tutoren. Hoe ze dit precies doet heeft ze niet aangegeven.

OUDERBEGELEIDING

PM1 geeft ouders regelmatig het advies om thuis extra te stimuleren door boekjes te lezen, oefeningetjes en spelletjes te doen. Ze geeft ook weleens advies om langs een logopedist te gaan. Daarnaast proberen ze om het Nederlands in de thuissituatie te krijgen:

“Dan toch proberen om in elk geval de thuistaal te beheersen en het Nederlands er toch in te brengen.”

PM2 geeft ouders af en toe het advies om de talen beide gestructureerd aan te bieden:

“Dan zeg ik: misschien kan papa Nederlands spreken en de mama bijvoorbeeld Turks.”

Daarnaast geeft ze regelmatig het advies om Nederlandse televisie te kijken of korte filmpjes passend bij de leeftijd, om boekjes te lezen, veel te benoemen en veel praten.

TIJDGEBREK

Beide pedagogisch medewerkers geven aan dat ze tijdgebrek hebben. Ze moeten veel doen binnen een dagdeel, wat vaak niet lukt. Ze doen het dan na hun werktijd of thuis. Dit zorgt ervoor dat ze minder tijd (kunnen) nemen voor het extra begeleiden van de kinderen.

BEHOEFTE

PM1 heeft behoefte aan meer tijd:

“Het zou fijn zijn als het gewoon 3 uur is in plaats van 2,5. Dan heb je nog meer ruimte om die tutoring in te zetten en de extra begeleiding.”

PM2 heeft behoefte aan meer materiaal om te kunnen afwisselen, aangezien ze al een ruim aantal jaren met dezelfde materialen werkt bij de projecten. Daarnaast zou ze eventueel behoefte hebben aan meer voorlichting.

4. DISCUSSIE

4.1 INTERPRETATIE VAN DE RESULTATEN

Uit het onderzoek blijkt dat de taalontwikkeling van de meertalige kinderen op de peuterspeelzaal weinig gestimuleerd wordt in dagelijkse activiteiten, terwijl daar wel gelegenheid voor is. Tijdens de kring wordt de taal redelijk gestimuleerd, doordat er vragen worden gesteld en bepaalde begrippen gesemantiseerd worden. Dagelijkse activiteiten en handelingen worden niet ingezet om de taal te stimuleren, terwijl dit de meest effectieve manier is (Pepper & Weitzman, 2011). De medewerkers lijken zich er niet van bewust te zijn. Dit bleek uit de observaties, maar ook uit de interviews kon indirect afgeleid worden dat de medewerkers niet altijd met taalstimulering bezig zijn. Uit de interviews kwam naar voren dat beide medewerkers veel bezig zouden zijn met herhalen, benoemen, uitleggen en gebaren. Dit werd bij de observaties weinig gezien. Ook het (stimulerende) vragen stellen en gesprekjes voeren werd weinig gezien. Het feit dat deze aspecten niet gezien werden bij de observaties, kan erop wijzen dat de pedagogisch medewerkers weinig inzicht hebben in hun handelen. Ze lijken te weinig kennis te hebben over taalstimulatie en meertaligheid om dit goed te kunnen inzetten in de dagelijkse praktijk. PM2 lijkt echter meer kennis te hebben dan PM1, omdat zij meer praktische adviezen meegeeft aan ouders.

Beide medewerkers richten zich vooral op de structuur en regelmaat van de dag. Ze lijken moeite te hebben met het herkennen van taalproblemen of achterstanden. Uit de interviews bleek dat ze meestal pas aan de slag gaan met extra begeleiding als een kind uitvalt op de Cito-toets. De toetsen worden echter pas bij een leeftijd van ongeveer 3;3 jaar afgenomen en nogmaals bij ongeveer 3;9 jaar. Dit zou erop kunnen duiden dat de medewerkers weinig inzicht en kennis hebben van deze doelgroep, doordat ze bepaalde kenmerken van taalproblemen of -achterstanden niet waarnemen. Hoe eerder taalproblemen/-achterstanden ontdekt worden, hoe sneller ze verholpen kunnen worden (Julien, 2013). Zelf gaven ze aan dat ze naar eigen mening genoeg kennis hebben over taalstimulatie bij meertaligheid. Er is wel een verschil in inzicht tussen de medewerkers, omdat PM2 aangeeft dat je altijd iets kan bijleren en PM1 dat ze genoeg kennis heeft over meertaligheid en taalstimulatie.

Uit de interviews blijkt dat één pedagogisch medewerker de taalstimulatie bij meertalige kinderen als minder uitdagend ervaart dan bij ééntalige kinderen, omdat ze meer met herhalen bezig is dan met het uitbreiden en verdiepen van de taal. Het VVE-programma lijkt niet optimaal ingezet en benut te worden, omdat ze alleen de eerste twee stappen toepassen en de laatste twee meestal niet. Het werken met het VVE-programma vinden beide medewerkers fijn en het biedt enige ondersteuning, maar één pedagogisch medewerker gaf aan dat ze het zonder het VVE-programma ook wel zouden redden. Het programma lijkt geen meerwaarde te hebben.

De pedagogisch medewerkers ervaren veel tijdsdruk. Ze hebben behoefte aan meer tijd om de taken te doen die ze nu in hun vrije tijd doen en om meer begeleiding te kunnen bieden aan de kinderen die dat nodig hebben. Nu schiet dat er vaak bij in. Daarnaast hebben ze behoefte aan nieuwe of andere materialen, zodat ze meer kunnen afwisselen. Ze lijken geen behoefte te hebben aan meer kennis over meertaligheid of taalstimulering. Eén pedagogisch medewerker zou eventueel interesse hebben in een voorlichting hierover, als deze zou worden aangeboden. Het doel van de dagelijkse opvang is om vroegtijdig eventuele taal- en/of ontwikkelingsachterstanden terug te dringen (Fonds Collectieve

Belangen, 2015). Het is dan ook opmerkelijk dat ze weinig kennis en inzicht hebben omtrent taalstimulatie en meertaligheid.

Er kan gesteld worden dat de medewerkers weinig inzicht hebben in hun eigen handelen met betrekking tot taalstimulatie bij meertaligheid, omdat er over het algemeen geen congruentie is tussen de observaties en de interviews. Ze zouden dus meer inzicht moeten krijgen in hun eigen handelen met betrekking tot taalstimulatie bij meertaligheid. Die kennis kunnen ze dan toepassen in de praktijk. Door bijvoorbeeld de begeleiding van een logopedist krijgen ze waarschijnlijk meer inzicht in hun handelen, wat ze dan kunnen verbeteren. Dit kan vervolgens de taalstimulatie bij meertalige kinderen ten goede komen.

4.2 STERKE EN ZWAKKE PUNTEN VAN HET ONDERZOEK

Sterke punten

Een punt wat dit onderzoek sterk maakt is dat er sprake was van triangulatie, doordat een deel van de onderzoeksvraag met twee verschillende methodes onderzocht werd. Er is met zowel de observaties als met de interviews onderzocht hoe de pedagogisch medewerkers de taal stimuleren bij meertalige kinderen. Hieruit kwamen twee verschillende resultaten welke vergeleken zijn met elkaar, waardoor nieuwe resultaten ontstonden. Ook het feit dat de observaties en de interviews onafhankelijk van elkaar uitgevoerd zijn, maakt het onderzoek sterker. De topiclijst voor de interviews is voorafgaand aan de observaties opgesteld, zodat de resultaten van de observaties de interviews niet zouden beïnvloeden. Een ander sterk punt van dit onderzoek is dat er is geobserveerd in de normale dagelijkse setting. Hierdoor was de grootste kans op een betrouwbaar beeld, omdat de kinderen en de pedagogisch medewerkers zich het meest zouden gedragen zoals normaal.

Zwakke punten

Eén van de zwakste punten van dit onderzoek is het kleine aantal observaties en interviews dat uitgevoerd is. Om een zo betrouwbaar mogelijk beeld te krijgen van de taalstimulering op de groep, zou de observatie vaker uitgevoerd moeten worden. Daarnaast zouden meer interviews gehouden moeten worden met meer pedagogisch medewerkers om een betrouwbaarder beeld te verkrijgen. Het was binnen de gestelde tijd echter niet haalbaar om meer observaties en interviews uit te voeren. Een ander zwak punt was dat tijdens de eerste observatie een invaller aanwezig was die nog nooit op die groep gestaan had. De meeste taken kwamen dus neer op de vaste pedagogisch medewerker. Hierdoor liep het iets anders dan normaal en was het een minder betrouwbare steekproef.

5. CONCLUSIE

De pedagogisch medewerkers zijn veel bezig met de kinderen, maar vooral gericht op de praktische dagelijkse dingen om alles in goede banen te leiden. Er zijn weinig momenten waarbij expliciet aandacht is voor taal. De taal wordt tussendoor weinig gestimuleerd; er zijn enkel wat korte gesprekjes tussen de pedagogisch medewerkers en de kinderen, waarbij de medewerker ingaat op de spreekinitiatieven van de kinderen. Er wordt echter vaak niet dieper op het onderwerp ingegaan en de gesprekjes worden niet uitgebreid. Uit de interviews blijkt dat de pedagogisch medewerkers (te) weinig kennis hebben over taalstimulatie bij meertaligheid. De kennis die ze hebben is oppervlakkig. Er kan gesteld worden dat ze de kennis die ze hebben (deels) toepassen tijdens activiteiten of begeleidingsmomenten, maar niet gedurende het hele dagdeel in het spontane. De medewerkers hebben naar mening van de onderzoeker behoefte aan meer kennis over taalstimulatie bij meertaligheid en meer inzicht in hun handelen. Zelf geven ze aan vooral behoefte te hebben aan meer tijd en afwisselende materialen.

6. AANBEVELINGEN

De pedagogisch medewerkers wordt aanbevolen om meer kennis te vergaren over meertaligheid in het algemeen en over de taalstimulatie bij meertaligen. Hiervoor kunnen voorlichtingen of workshops georganiseerd worden door professionals die gespecialiseerd zijn in meertaligheid, zoals logopedisten. Zij kunnen de medewerkers handvatten bieden om de taalontwikkeling bij meertalige kinderen te stimuleren.

De logopedisten die samenwerken met een peuterspeelzaal, wordt aanbevolen om een aantal keer te observeren op de groep waar bijvoorbeeld een cliënt zit, zodat meer inzicht is in de werkwijze van de pedagogisch medewerkers. Eventueel kan meer begeleiding geboden worden op locatie en tips en adviezen gegeven worden voor de taalstimulatie. Voor optimale begeleiding en samenwerking zou de logopedist op locatie kunnen behandelen, zodat indirect behandeld kan worden. De pedagogisch medewerkers zien praktische voorbeelden van taalstimulatie en krijgen meer inzicht en handvatten omtrent taalstimulatie. Op deze manier kan het cliëntsysteem optimaal worden benut om het behandel-effect te vergroten, zoals eerder beschreven in de inleiding (Julien, 2013).

Meer praktische tips en adviezen voor de pedagogisch medewerkers en de logopedisten staan beschreven in bijlage VI.

LITERATUUR

- Bilo, R., & Voorhoeve, H. (2011). *Kind in ontwikkeling. Een handreiking bij de observatie van jonge kinderen*. Amsterdam: Reed Business .
- Burgess, R., Hecht, S., & Lonigan, C. (2002). Relations of the Home Literacy Environment (HLE) to the development of reading-related abilities: an one-year longitudinal study. *Reading Research Quarterly*(37), 408-426. doi: 10.1598/RRQ.37.4.4
- Bus, A., & IJzendoorn, M. (1992). Hoe maken moeders van driejarigen een nieuw verhaal begrijpelijk? Invloed van ervaring, milieu en gehechtheid. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 8(6), 350-362.
- Celestin-Westreich, S., & Celestin, L. (2012). *Observeren en rapporteren*. Amsterdam: Pearson.
- Cito. (2012). *Piramide*. Arnhem: Cito.
- Damhuis, R., & Litjens, P. (2000). *Vragen? Geen Vragen! Waarom leerkrachten minder en andere vragen stellen in interactief taalonderwijs. Bouwsteen interactief taalonderwijs nr.4* . Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Damhuis, R., de Blauw, A., & Brandenbarg, N. (2004). *Combilist, een instrument voor taalontwikkeling via interactie: Praktische vaardigheden voor leidsters en leerkrachten*. . Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- De Taalstudio. (2015, maart). *Meertaligheid, wat is dat?* (N. Eversteijn, Redacteur) Opgeroepen op maart 13, 2017, van Meertalig: <http://www.meertalig.nl/meertaligheid/meertaligheid-wat-is-dat/>
- Dickinson, D., & Tabors, P. (2001). *Beginning literacy with language: Young children learning at home and school*. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Eibers, E. (1991). The development of competence and its social context. *Educational Psychology Review*, 3, 73-94. doi:10.1007/BF01417919
- Fletcher, K., & Reese, E. (2005). Picture book reading with young children: a conceptual framework. *Developmental Review*, 25, 64-103. doi:10.1016/j.dr.2004.08.009.
- Fonds Collectieve Belangen, (. (2015). *CAO Kinderopvang 2016-2017*. Opgeroepen op maart 31, 2017, van FCB: werkgevers en werknemers, samen werken aan ontwikkeling: https://www.fcb.nl/sites/default/files/cao_kinderopvang_2016-2017_27072016.pdf
- Fukkink, R., Jilink, L., & Oostdam, R. (2015). *Met een blik op de toekomst. Een meta-analyse van de effecten van VVE op de ontwikkeling van kinderen in Nederland*. Amsterdam: Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding Hogeschool.
- Gillis, S., & Schaerlaekens (red), A. (2000). *Kindertaalverwerving. Een handboek voor het Nederlands*. Groningen: Martinus Nijhoff.
- Haan, A., Leseman, P., & Elbers, E. (2011). *Pilot gemengde groepen 2007-2010. Onderzoeksrapportage oktober 2011*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

- Julien, M. (2013). *Taalstoornissen bij meertalige kinderen. Diagnose en behandeling*. Amsterdam: Pearson.
- Leen, M. (2009). *De taalvaardigheid van peuters in Nederland: Het behoren tot een risicogroep en Voor- en Vroegschoolse Educatie*. . Utrecht: Universiteit van Utrecht.
- Muysken, P. (2002). Talen en Taalwetenschap. In R. Appel, A. Baker, K. Hengeveld, F. Kuiken, & P. Muysken, *Talen en Taalwetenschap* (pp. 48-67). Oxford: Blackwell Publishers.
- Nederlands Jeugdinstituut. (2017). *Voor- en vroegschoolse educatie (vve): Positie van voor- en vroegschoolse educatie in de basis*. Opgeroepen op april 1, 2017, van Nederlands Jeugdinstituut: <http://www.nji.nl/nl/Kennis/Dossier/Positie-van-voor--en-vroegschoolse-educatie-in-de-basis>
- Neijenhuis , K., & Heuij , K. (2016). *Afstudeerhandleiding opleiding logopedie 2016-2017*. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam, opleiding Logopedie.
- Onderwater, M. (2013). *Effect van taalstimulatie op de woordenschat van jonge kinderen* . Leiden: Universiteit Leiden.
- Pellegrini, A., Brody, G., & Sigel, I. (1985). Parents' book-reading habits with their children . *Journal of Educational Psychology*, 77, 332-340. doi:10.1037/0022 0663.77.3.332
- Pepper, J., & Weitzman, E. (2011). *Praten doe je met z'n tweeën. Een praktische handleiding voor ouders van kinderen met een vertraagde taalverwerving*. . Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Rodriguez, E., Tamis-LeMonda, C., Spellmann, M., Pan, B., Raikes, H., & Luze, G. (2009). The formative role of home literacy experiences across the first three years of life in children from low-income families. *Journal of Applied Developmental*(30), 677-694. doi:10.1016/j.appdev.2009.01.003
- Rops, J. (2016). *Woordenschatstimulering bij meertalige peuters in de peutergroep*. Eindhoven: Fontys Paramedische Hogeschool.
- Schaerlaekens, A. (2008). *De taalontwikkeling van het kind*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Schooten, E., & Slegers, P. (2009). *Onderzoek naar de effectiviteit van VVE- en peuterspeelzalen in Oosterhout en Den Bosch. (SCO-rapport; Nr. 813)*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Schouten, E. (2001). *Praatjes maken: Taalstimulering van peuters en kleuters*. Makelaar VVE.
- Slobin, D. (1996). The universal, the typological and the particular in aquisition. In Slobin, *The Crosslinguistic Study of Language Acquisition*. New York: Erlbaum.
- Snel, K. (2016). *De VVE-indicatie in Relatie tot de Nederlandse Taalbeheersing van Eentalige en Tweetalige Peuters*. Utrecht: Universiteit Utrecht, Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen, Masterprogramma Orthopedagogiek.
- Steen, J. v. (2005). *Laat ze maar kletsen. Interactieve Taalstimulering binnen het Nijmeegse Taalstimuleringsprogramma*.
- Verhoef, J., Kuiper , C., Neijenhuis , K., Dekker-Van Doorn, C., & Rosendal , H. (2016). *Zorgbasics: Praktijkgericht onderzoek* . Amsterdam: Boom Uitgevers.

- Wasik, B., & Bond, M. (2001). Beyond the Pages of a Book: Interactive book reading and language development in preschool classrooms. *Journal of Educational Psychology*, 93, 243-250. doi:10.1037/0022-0663.93.2.243
- Wouters, E., & Zaalen, Y. v. (2012). *Praktijkgericht onderzoek in de paramedische zorg*. . Bussum: Coutinho.
- Wouters, E., Zaalen, Y., & Bruijning, J. (2015). *Praktijkgericht onderzoek in de (para)medische zorg*. Bussum: Coutinho.

BIJLAGE I: KWALIFICATIE-EISEN PEDAGOGISCH MEDEWERKER (ZONDER/MET VVE)

Kwalificatie-eisen pedagogisch medewerker	Diploma's beroepsopleidingen
a) Beroepsopleidingen waarvan het diploma kwalificeert voor de functie van pedagogisch medewerker in de dagopvang de buitenschoolse- of naschoolse opvang (BSO/NSO).	MBO: - Sociaal Pedagogisch Werker 3 (SPW-3) of 4 (SPW-4) - Pedagogisch Werker niveau 3 of 4 - Pedagogisch werker 3 of 4 Kinderopvang - Pedagogisch medewerker 3 kinderopvang - Gespecialiseerd pedagogisch medewerker 4 kinderopvang - Pedagogisch medewerker 4 jeugdzorg - Onderwijsassistent - Onderwijsassistent PO/SO (primaire onderwijs / speciaal onderwijs) - Sociaal-cultureel Werker (SCW) HBO: - Leraar basisonderwijs (Hogeschool, PABO of IPABO) - Pedagogiek (HBO-bachelor) - Sociaal Pedagogische Hulpverlening (SPH) - Culturele en Maatschappelijke Vorming (CMV) - Pedagogisch management Kinderopvang - Associate Degree Pedagogisch Educatief Medewerker - Associate Degree Kinderopvang - Associate Degree Onderwijsondersteuner Omgangskunde
b) Beroepsopleidingen waarvan het diploma kwalificeert – naast die van opleidingen onder a en c - indien de functie van pedagogisch medewerker alleen wordt uitgeoefend in de BSO/NSO.	MBO: - Sport- en bewegingsleider (niveau 3) - Sport- en bewegingscoördinator (niveau 4) - Sport en Bewegen (niveau 3 en 4) - CIO algemeen sportleider HBO: - Leraar lichamelijke oefening (ALO) - Sport en Bewegen - Kunstzinnig vormende opleiding op HBO-niveau (docentenrichting binnen kunstonderwijs of kunstzinnige richting binnen lerarenopleiding)
c) Beroepsopleidingen waarvan door partijen bij de cao Kinderopvang is bepaald dat een reeds	MBO: - A-Verpleegkundige

behaald diploma ook kwalificeert voor de functie van pedagogisch medewerker in de dagopvang en de BSO/NSO.

- Activiteitenbegeleider of -begeleiding (AB)
- Agogisch Werk (AW)
- Akte hoofdleidster kleuteronderwijs
- Akte Kleuterleidster A of B
- Arbeidstherapie (AT)
- B-Verpleegkundige
- Brancheopleiding Ervaren Peuterspeelzaalleidster (BEP)
- Brancheopleiding leidster kinderopvang
- Cultureel werk (CW)
- Extramurale gezondheidszorg (EMGZ)
- Inrichtingswerk (IW)
- Kinderbescherming A of B
- Kinderverzorging en Opvoeding
- Kinderverzorging / Jeugdverzorging (KV/JV)
- Kinderverzorgster (KV)
- Kinderverzorgster van de centrale raad voor de kinderuitzending
- Kleuterzorg (Federatie van medische kleuterdagverblijven in Nederland)
- Kleuterzorg, medisch kleuterdagverblijf Arnhem
- Cultureel werk (KW)
- Leidster Kindercentra (LKC; van OVDB of onder WEB)
- Residentieel Werk (RW)
- Sociaal-agogisch II richting (MBO SA II) (semi) residentiële hulpverlening
- Sociaal Agogisch II (MBO-SA II) afstudeerrichting Cultureelwerk
- Sociale Arbeid (SA, SAII of SA2)
- Sociaal Cultureel Werk
- Sociaal Dienstverlener (SD)
- Sociaal Pedagogisch Werker (SPW; lang of onder WEB)
- Verder Scholing in Dienstverband (VSID) richting kinderdagverblijven
- Verpleegkunde
- Verpleegkunde A of B of Z
- Verpleegkundige
- Verplegende (VP)
- Verzorgende (VZ niveau 3 of VZ lang)
- Verzorgende beroepen (VZ)
- Verzorgende Individuele Gezondheidszorg (VIG)
- Verzorging (VZ)
- Z-Verpleegkundige

HBO:

- Akte Lager onderwijs zonder hoofdakte (oude kweekschoolopleiding)

	- Akte van bekwaamheid als leidster of hoofdleidster bij het kleuteronderwijs, als onderwijzer(es), hoofdonderwijzer(es) of als volledig bevoegd onderwijzer(es) - Akte van bekwaamheid NXX (volgens de Wet op het voortgezet onderwijs) - Activiteitenleidersopleiding (van Mikojel: Middeloo, Kopse Hof, Jelburg of Sittard) - Applicatiecursus leraar basisonderwijs (als vervolg op en in combinatie met kleuterakte A/B) - Creatieve therapie (waaronder Mikojel) - Cultureel Werk (CW) - Docent Dans - Docent Drama - Educatieve therapie (Mikojel) - Extramurale gezondheidszorg (EMGZ) - Hogere sociaal-pedagogische opleiding leid(st)er op het terrein van jeugdvorming en volksontwikkeling (van Middeloo, Kopse Hof, Jelburg of Sittard) - Inrichtingswerk (IW) - Jeugdwelzijnswerk - Kinderverzorging en Opvoeding - Kreatief Edukatief Werk - Kunstzinnige therapie - Lerarenopleiding Omgangskunde, Verzorging/Gezondheidskunde of Verzorging/Huishoudkunde - Maatschappelijk Werk (MW) - Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (MWD) - Pedagogiek MO-A of kandidaatsexamen Pedagogiek - Pedagogische Academie - Sociaal kunstzinnige therapie - Verpleegkunde
d) Een nog niet afgeronde opleiding die kwalificeert voor de functie van pedagogisch medewerker in de dagopvang en de BSO/NSO.	- Een schriftelijk bewijs dat minimaal 75% van de studiepunten van de totale opleiding van Leraar basisonderwijs (aan Hogeschool, Pedagogische Academie, PABO of IPABO) is behaald of - Een overgangsbewijs naar vierde leerjaar van Leraar basisonderwijs (aan Hogeschool, Pedagogische Academie, PABO of IPABO) of - Het volgen van een deeltijd HBO-bachelor mits het een opleiding betreft zoals genoemd onder a) of b) en:

	- o minimaal 75% van de studiepunten van de totale opleiding is behaald of - o minimaal 50% van de studiepunten van de totale opleiding is behaald en minimaal 1 jaar relevante stage- en of werkervaring.
e) Een buitenlands diploma dat kwalificeert voor de functie van pedagogisch medewerker in de dagopvang en de BSO/NSO.	Het diploma is gelijkwaardig aan dat van een onder a), b), c) of d) kwalificerende opleiding als dit beschreven staat in een gewaarmerkte brief van het IDW (Internationale DiplomaWaardering)

Kwalificatie-eisen pedagogisch medewerker in vroege voorschoolse educatie	Diploma's
Specifieke VVE-scholing	- Onderdeel van de opleidingsachtergrond conform a t/m d bevat ten minste één module over het verzorgen van voorschoolse educatie of ☐ - Een bewijs dat met gunstig gevolg scholing is afgerond specifiek gericht op het vroegtijdig bestrijden van achterstanden bij jonge kinderen of op het werken met voor- en voerschoolse educatieprogramma's

(Fonds Collectieve Belangen, 2015)

BIJLAGE II: INFORMATIEBRIEF

Informatiebrief en toestemmingsverklaring voor de pedagogisch medewerkers.

Geachte pedagogisch medewerker,

Mijn naam is Jacolien Oosdijk en ik zit in het vierde jaar van de opleiding logopedie aan de Hogeschool Rotterdam. Voor mijn afstuderen loop ik stage bij Wendy Derksen. Hierbij is het, naast meelopen in de praktijk, de bedoeling dat ik een praktijkgericht onderzoek uitvoer. Ik heb besloten onderzoek te doen naar de taalstimulatie door de pedagogische medewerkers bij meertalige kinderen op een peuterspeelzaal. In deze brief wordt informatie gegeven over het onderzoek. Lees de brief op uw gemak door. U kunt na het lezen van de brief altijd bij mij terecht voor eventuele vragen. Onderaan de brief staan mijn contactgegevens waarop u mij kunt bereiken.

Als pedagogisch medewerker bij een peuterspeelzaal krijgt u zeer waarschijnlijk te maken met meertalige kinderen die weinig of geen kennis hebben van de Nederlandse taal. De peuterspeelzaal is dan vaak hun eerste aanraking met het Nederlands. Deze kinderen hebben thuis weinig tot geen Nederlands aangeboden gekregen, waardoor ze vaak een taalachterstand oplopen. Omdat het voor deze kinderen hun tweede of misschien zelfs derde taal is, verloopt de taalontwikkeling van het Nederlands moeizamer. De taalstimulatie van het Nederlands vindt vooral plaats op de peuterspeelzaal. Als de taal echter niet goed of niet genoeg gestimuleerd wordt, kunnen deze kinderen hun achterstand niet inhalen, waardoor ze later op het regulier basisonderwijs in de problemen kunnen komen. Het is daarom belangrijk dat de Nederlandse taalontwikkeling van de meertalige kinderen op de peuterspeelzaal zo goed en effectief mogelijk gestimuleerd wordt.

Doel van het onderzoek

De werkzaamheden van een logopedist zijn onder andere het diagnosticeren en behandelen van (meertalige) kinderen met problemen in de taalontwikkeling. Zij hebben daar echter wel de omgeving van het kind bij nodig. In dit geval zijn dat de ouders en de pedagogisch medewerkers van de peuterspeelzaal. Omdat de ouders van meertalige kinderen vaak weinig tot geen Nederlands spreken, is het lastig om uit te leggen wat zij thuis aan de taal kunnen doen. Daarom is het belangrijk dat de leidsters op de peuterspeelzaal weten wat zij kunnen doen met betrekking tot de taalstimulatie. Met dit onderzoek wil ik te weten komen wat de ervaringen en eventuele behoeften zijn van pedagogisch medewerkers met betrekking tot de taalstimulatie bij meertalige kinderen op een peuterspeelzaal en hoe zij dit aanpakken. Hoe ervaart u het stimuleren van de taalontwikkeling bij meertalige kinderen, hoe stimuleert u de taal, heeft u bepaalde behoeften met betrekking tot de taalstimulatie, wat gaat er goed, wat zou volgens u beter kunnen? Na voltooiing van het onderzoek worden aanbevelingen (tips) geschreven voor de pedagogisch medewerkers en voor de logopedisten.

Hoe wordt het onderzoek uitgevoerd?

Voor dit onderzoek wordt op twee verschillende dagdelen geobserveerd op de groep. Ik zal aan de hand van een observatielijst beoordelen hoe de taal van meertalige kinderen gestimuleerd wordt in verschillende situaties, zoals bij het werken in een groep of bij individueel contact met een kind. Daarnaast wordt u geïnterviewd door mij. Het interview zal hooguit een uur duren. Het interview zal plaatsvinden op een tijdstip wat zowel voor u als voor mij het beste uitkomt. Het interview wordt opgenomen met een smartphone, zodat ik het gesprek later kan uitwerken. Alle gegevens worden anoniem verwerkt en alleen voor dit onderzoek gebruikt. De geluidsopname wordt vernietigd zodra het interview is uitgeschreven.

Doet u mee aan dit onderzoek?

Deelname is geheel vrijwillig. U kunt tussentijds altijd stoppen met het onderzoek, zonder opgaaf van reden. U heeft een week de tijd om te beslissen of u wel of niet wilt meedoen aan het onderzoek. Na een week zal ik contact met u opnemen om te vragen of u mee doet en om onderstaande toestemmingsverklaring op te halen.

Voorwaarden deelname onderzoek

Om te mogen deelnemen aan dit onderzoek zult u moeten voldoen aan de volgende eisen:

- U werkt met meertalige kinderen
- U werkt met een erkend Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE) programma
- U heeft minimaal één jaar werkervaring op een peuterspeelzaal met meertalige kinderen

Bedankt voor het lezen van deze informatie en ik hoop op uw medewerking. Als u de resultaten van het onderzoek wilt weten, kunt u dit op het toestemmingsformulier noteren.

Met vriendelijke groet,

Jacolien Oosdijk

E-mail: jacje1995@hotmail.com

Tel: 06 – 11 67 97 76

Toestemmingsformulier

Ik verklaar dat ik de informatiebrief heb gelezen. Daarbij heb ik de mogelijkheid gehad om vragen te stellen. Ik heb een antwoord gekregen op de vragen die ik gesteld heb. Ik onderteken dit toestemmingsformulier en neem deel aan het onderzoek. Het gesprek mag opgenomen worden met een audiorecorder en de resultaten mogen anoniem worden gebruikt voor het onderzoek.

Naam deelnemer: _____

E-mailadres deelnemer: _____

Datum: _____

Plaats: _____

Handtekening deelnemer: _____

Ik wil de resultaten van het onderzoek graag ontvangen (streep door wat niet van toepassing is):

Ja / Nee

Als u bij de vorige vraag 'ja' heeft ingevuld worden de resultaten na afronding van het onderzoek naar u verzonden.

BIJLAGE III: OBSERVATIELIJST

Nummer van observatie:	Datum:
Nummer van leidster:	Tijdstip:
Situatie/activiteit:	
Programma/dagindeling:	

Voor 'het kind' kan ook 'de kinderen' gelezen worden bij activiteiten in een groep.

De leidster geeft veel taalaanbod, door alle handelingen te verwoorden	3 Goed	2 Voldoende	1 Matig	0 Zwak	Leidster geeft minimaal taalaanbod
Opmerkingen:					
De leidster zorgt voor begrijpelijk taalaanbod door aan te sluiten bij het niveau en interesse van het kind	3 Goed	2 Voldoende	1 Matig	0 Zwak	Het taalaanbod van de leidster is te weinig concreet en ligt buiten de interesse van het kind
Opmerkingen:					
De leidster zorgt voor direct taalaanbod. (taalaanbod aanpassen aan niveau kind, veel directieven en opdrachten en uitbreidingen)	3 Goed	2 Voldoende	1 Matig	0 Zwak	De leidster vult onvolledige zinnen van het kind niet aan. Taalaanbod wordt niet aangepast aan het niveau van het kind.
Opmerkingen:					
De leidster sluit aan bij de inbreng van het kind, waarop ze gaat uitbouwen en verdiepen	3 Goed	2 Voldoende	1 Matig	0 Zwak	De leidster blijft strak vasthouden aan de lijn van de activiteit
Opmerkingen:					

De leidster geeft het kind veel ruimte en tijd om eigen initiatief te tonen en om te spreken	3 Goed	2 Voldoende	1 Matig	0 Zwak	De leidster is veel zelf aan het woord en vragen volgen elkaar snel op
Opmerkingen:					
De leidster stelt open vragen in combinatie met gesloten vragen	3 Goed	2 Voldoende	1 Matig	0 Zwak	De leidster stelt bijna alleen maar gesloten vragen aan het kind
Opmerkingen:					
Het kind krijgt voldoende directe positieve feedback op initiatieven en reacties	3 Goed	2 Voldoende	1 Matig	0 Zwak	Het kind krijgt nauwelijks directe feedback op zijn initiatieven en antwoorden
Opmerkingen:					
De leidster geeft het kind veel mondelinge ondersteuning tijdens een activiteit	3 Goed	2 Voldoende	1 Matig	0 Zwak	De leidster geeft het kind weinig mondelinge ondersteuning tijdens een activiteit
Opmerkingen:					
Leidster past het tempo van spreken goed aan het kind aan	3 Goed	2 Voldoende	1 Matig	0 Zwak	Leidster spreekt in een te hoog tempo
Opmerkingen:					
De leidster praat in correcte korte zinnen	3 Goed	2 Voldoende	1 Matig	0 Zwak	De leidster praat in incorrecte, onvolledige zinnen of te lange zinnen
Opmerkingen:					
Leidster neemt een goede luisterhouding aan tijdens het spreken met een kind	3 Goed	2 Voldoende	1 Matig	0 Zwak	De leidster heeft geen goede luisterhouding tijdens het gesprek met het kind.
Opmerkingen:					

De observatielijst is gebaseerd op de observatielijst van Steen (2005).

BIJLAGE IV: INTERVIEWPROTOCOL

Opening/introductie

Goedemorgen/goedemiddag meneer/mevrouw. Fijn dat u wilt meewerken. Een tijdje geleden heb ik u een informatiebrief gegeven over het onderzoek. Heeft u deze doorgelezen? Ik zal het onderzoek nog een keer kort toelichten: ik doe onderzoek naar hoe pedagogisch medewerkers de taal stimuleren bij meertalige kinderen en wat hun ervaringen en eventuele behoeften daarbij zijn. Het doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in de taalstimulatie van pedagogische medewerkers bij meertalige kinderen op een peuterspeelzaal. Ik ga u straks vragen stellen waarop u antwoord mag geven. Het gesprek zal hooguit een uur duren en wordt opgenomen op mijn smartphone, zodat ik het later terug kan luisteren en kan uitwerken. Uw gegevens (naam, leeftijd, naam van peuterspeelzaal etc.) blijven anoniem. Na afronding van het onderzoek worden alle gegevens vernietigd. U mag tussendoor altijd stoppen met het onderzoek. Deze onderzoeksgegevens zullen dan niet worden gebruikt in het onderzoek. Ik wil u nog vragen om dit toestemmingsformulier te tekenen. Leest u het nog een keer rustig door. Dank u wel voor het invullen. Een laatste vraag voor we beginnen: zou u uw mobiele telefoon willen uitzetten? Dank u wel. Dan kunnen we nu starten.

ZET DE BAND AAN

Uitvoering interviewschema bijlage 5

CONTROLEER TUSSENDOOR NOG EENS OF DE BAND HET DOET

Afsluiting

Zo, dat was het dan. U heeft mij heel goed geholpen met het onderzoek. Hartelijk dank voor uw medewerking. Ik zal het interview gaan uitwerken, waarbij ik de gegevens anonimiseer en ze naderhand vernietig. Ik zal na afronding van het onderzoek de resultaten naar u verzenden (*indien 'ja' is ingevuld*). Bij eventuele vragen en opmerkingen kunt u altijd contact met mij opnemen via mijn gegevens op de informatiebrief.

ZET DE BAND UIT

(rustig opruimen, nakletsen)

Het interviewprotocol is gebaseerd op het protocol volgens Neijenhuis & van den Heuvel (2016).

BIJLAGE V: TOPICLIJST INTERVIEW

Vragen	Aspecten
Opening	
Hoe bent u er toe gekomen om te gaan werken als pedagogisch medewerker?	
Hoe vindt u het werken op de peuterspeelzaal?	
1. Algemene informatie	
Opleidingsniveau Bijscholing(en) Aantal ééntalige kinderen Aantal meertalige kinderen Leeftijd meertalige kinderen Aantal jaren werkervaring met meertalige kinderen VVE-programma	Kunt u een samenvatting geven van de bijscholing(en)?
2. Openingsvraag	
Wat verstaat u onder meertaligheid? Wat is volgens u belangrijk bij het werken met meertalige kinderen?	
3. Begeleiding omtrent de taalstimulatie gericht op de kinderen	
In welke taal/talen wordt er gesproken door de begeleiders? Hoe stimuleert u de taalontwikkeling bij meertalige kinderen? Welke materialen worden gebruikt om de taalontwikkeling te stimuleren? Hoe ervaart u het werken met het VVE-programma? Hoe biedt het VVE-programma ondersteuning bij het stimuleren van de taalontwikkeling bij meertalige kinderen?	Indien andere taal: hoe gaat dit in zijn werk? Hoe ervaart u dit? Wat gaat er goed? Waar loopt u tegenaan? Waar zou u nog behoefte aan hebben? Hoe ervaart u het werken met deze materialen? Waar zou u nog behoefte aan hebben? Wat vindt u hiervan?

Kunt u overeenkomsten en verschillen opnoemen ten opzichte van de taalstimulering bij ééntalige kinderen? Wordt er gebruik gemaakt van individuele begeleidingsplannen voor de kinderen?	Biedt het programma genoeg ondersteuning?
4. Begeleiding omtrent de taalstimulatie gericht op de ouders	
Hoe is het contact met de ouders van de meertalige kinderen? Hoe vindt u de betrokkenheid van de ouders? Hoe begeleidt u een ouder van een meertalig kind met betrekking tot de taalstimulatie/taalontwikkeling?	Wat gaat er goed? Waar loopt u tegenaan? Waar zou u nog behoefte aan hebben? Geeft u tips/instructies aan ouders? Op welke manier?
5. Eigen kennis	
Heeft u naar eigen mening voldoende kennis over meertaligheid? Heeft u naar eigen mening voldoende kennis over taalstimulatie bij meertaligheid? Wat vindt u van de tijd en mogelijkheden die u aangeboden krijgt om uw kennis hierin te verbreden?	Zo ja: waarom wel? Zo nee: waarom niet? Hoe komt u aan deze kennis? Waar zou u nog behoefte aan hebben? Wat zou u anders willen?
6. Ondersteuning en samenwerking van en met andere disciplines	
Krijgt u zelf begeleiding om de taalontwikkeling van meertalige kinderen te stimuleren? Met wie werkt u (nog meer) samen bij het begeleiden van de kinderen bij hun taalontwikkeling?	Zo ja: hoe en door wie? Wat gaat er goed? Waar zou u nog behoefte aan hebben? Hoe ervaart u deze samenwerking? Wat gaat er goed? Waar zou u nog behoefte aan hebben?
7. Overig	
Wilt u nog iets vertellen wat misschien belangrijk is om te weten? Heeft u nog vragen? Hoe vond u het gesprek?	

De topiclijst voor het semigestructureerde interview is gebaseerd op de topiclijst van Rops (2016).

BIJLAGE VI: TIPS/ADVIEZEN VOOR PEDAGOGISCH MEDEWERKERS

Kijken, wachten, luisteren:

Er zijn veel manieren om de taal van kinderen te stimuleren. Eén daarvan is het Kijken-Wachten-Luisteren principe (KWL). Dit is een manier om ruimte te geven aan allerlei kansen om te communiceren. Door het kind goed te observeren (Kijken), kan ontdekt worden waar de interesse van het kind naar uit gaat of wat het wil duidelijk maken. Vanuit die interesse kan gecommuniceerd worden. Wachten betekend: stop met praten, leun naar voren en kijk het kind verwachtingsvol aan. Op deze manier laat je merken dat je open staat voor communicatie en dat je klaar bent voor de reactie of de leiding van het kind. Als het kind reageert of de leiding neemt is het belangrijk om meteen te reageren, zodat het kind merkt dat je luistert en aandacht voor hem/haar hebt. Bij het Luisteren is het belangrijk dat je goed luistert naar het kind en het niet onderbreekt in zijn/haar verhaal, ook al weet je misschien al wat het kind wil duidelijk maken. Als je het kind niet begrijpt kun je de gebaren of geluiden van het kind imiteren en wacht of hij/zij iets doet om de bedoeling nog meer duidelijk te maken. Zo laat je merken dat je je best doet om het te begrijpen.

(bron: 'Praten doe je met z'n tweeën' van Jan Pepper en Elaine Weitzman)

Praktische handvatten:

- **Interactief voorlezen** is erg belangrijk! Kinderen leren hierdoor veel nieuwe woorden. Let op dat het aansluit bij het niveau en de beleving van de kinderen. Lees in een langzaam tempo. Als zelf verteld wordt bij de plaatjes, maak dan korte zinnen en vertel niet te veel bij één bladzijde. Streef ernaar om bij elke bladzijde een vraag te stellen binnen het niveau van de kinderen. Zo blijven ze actief en zijn ze niet zo snel afgeleid. Eventueel kan het kind uitgenodigd worden om zelf iets bij het plaatje te vertellen.
- **Vragen stellen** nodigt uit tot spreken. Probeer veel vragen te stellen, zowel open als gesloten vragen. Als je merkt dat het kind geen antwoord kan geven, maak de vraag dan makkelijker. Herhaling is hierbij belangrijk. Stel de vraag later nog eens en kijk of het kind het antwoord nu wel weet. Als dit niet het geval is, kun je zelf het antwoord geven en daarover uitleg geven. Ook kunnen cues gegeven worden. Bijvoorbeeld: "hoe heet het babyvarken? Bi....." en wacht af of het kind antwoord geeft. Of bij de vraag: "Waar woont het varken?" kun je bijvoorbeeld zeggen: "niet in de dierentuin, maar...". Als het kind goed antwoord kan geven, bouw dan verder uit. Vraag door, vertel er iets meer over.
- **Benoem** zoveel mogelijk. Als je merkt dat een kind een bepaald woord of begrip nog niet kent, ga er dan dieper op in. Bijvoorbeeld: als een kind het woord 'varken' nog niet kent, kun je een plaatje laten zien of een speelgoedvarken. Vertel erbij dat het een dier is, op de boerderij leeft, vier poten heeft, een staart, een grappige neus, graag in de modder rolt. Op die manier komen er meteen nieuwe aspecten en woorden bij, waarop eventueel ook weer doorgedaan kan worden. Benoem zoveel mogelijk kenmerken van het begrip: hoe ziet het eruit, waar is het voor, welke kleur heeft het, waar zie je het vaak.
- **Integreer** de taalstimulatie zoveel mogelijk in de **dagelijkse situaties**. De taal kan altijd en overal gestimuleerd worden, zonder dat daar veel voor gedaan hoeft te worden. Bijvoorbeeld

bij het handen wassen of het verschonen. Hierbij kunnen de lichaamsdelen benoemd worden of kledingstukken. Er kan verteld worden waarom de handen gewassen moeten worden. De materialen die gebruikt worden kunnen benoemd worden. Ook tijdens het eten kan de taal gestimuleerd worden. Benoem voorafgaand bijvoorbeeld wat iedereen bij heeft. Bijvoorbeeld bij fruit kan de kleur benoemd worden, of er een schil rond zit, of je het moet snijden, of het groot of klein is.

- **Gesprekjes voeren** is erg belangrijk. De kinderen leren om sociaal bezig te zijn en te communiceren. Ze ontwikkelen de communicatieve voorwaarden: oogcontact, beurtgedrag, imitatie, concentratie/aandacht en luisterhouding. Maar door in gesprek te gaan, leren ze ook nieuwe woorden en begrippen en kunnen ze hun passieve woordenschat omzetten in actieve woordenschat: ze kunnen hun geleerde woorden gebruiken. In een gesprek kan eveneens dieper ingegaan worden op woorden of begrippen en kan uitleg gegeven worden.
- **‘Verbeter’** de taal van het kind. Niet door te zeggen dat het fout is en het vervolgens verbeteren. Hierdoor kan het kind een aversie tegen spreken krijgen; het doet het immers toch niet goed. Verbeter de foutjes of incomplete zinnen indirect. Als het kind bijvoorbeeld zegt: “mama huis” kun je het uitbreiden en verbeteren door te zeggen: “ja, mama gaat naar huis”. Als het kind een uitspraakfout maakt kun je het ook op deze manier verbeteren. Bijvoorbeeld: het kind zegt “fant”, dan kun je zeggen: “ja, dat is een O-LI-fant”. Zorg er altijd voor dat het kind een succeservaring heeft en het niet ‘afgestraft’ wordt omdat het een foutje maakt.
- **Complimenteer** het kind als het spreekinitiatieven neemt of iets vraagt. Dit kun je doen door bijvoorbeeld te zeggen: “Dat heb jij goed gezegd/gevraagd!” en ga daarna in op de vraag of de opmerking. De kinderen worden hierdoor gestimuleerd om te spreken.
- Vraag **informatie aan de logopedist**. Zijn gespecialiseerd in taal- en spraakproblemen. Als je iets niet weet of ergens over twijfelt, schroom niet en vraag het of laat een logopedist meekijken. Het gaat uiteindelijk om de ontwikkeling van het kind en zo kun je ook nog eens leren van elkaar.

BIJLAGE VII: TIPS/ADVIEZEN VOOR LOGOPEDISTEN

- Als je samenwerkt of contact hebt met een peuterspeelzaal, probeer inzicht te krijgen in de werkwijze van de pedagogisch medewerkers. Kijk eventueel een keer mee op de groep.
- Als de pedagogisch medewerkers open staan voor feedback: geef ze praktische tips en handvatten die ze meteen kunnen toepassen in de praktijk. Ze hebben vaak niet de tijd om zich in te lezen in een bepaald onderwerp, dus probeer het zo duidelijk en praktisch mogelijk uit te leggen, zodat ze er meteen mee aan de slag kunnen.
- Zorg dat er open contact is, zodat de pedagogisch medewerkers weten dat ze altijd met vragen bij je terecht kunnen.
- Probeer een keer een behandeling uit te voeren op de groep. De medewerkers kunnen dan meekijken en krijgen zo inzicht in jouw handelen. Geef uitleg waarom je iets doet en wat het doel daarvan is. Zij kunnen hiervan leren en het misschien ook toepassen in de dagelijkse situaties.
- Wijs de pedagogisch medewerkers op de kenmerken van een taalachterstand of -stoornis. Als dit mogelijk is, maak het duidelijk aan de hand van een cliënt die bij hen op de groep zit. Zo hebben ze een praktisch voorbeeld en kunnen ze vergelijken. Op deze manier worden ze misschien alert gemaakt op taalproblemen en signaleren ze het in de toekomst waarschijnlijk eerder.
- Bespreek met de pedagogisch medewerkers of ze behoefte hebben aan voorlichting of meer informatie. Eventueel zou je een workshop of voorlichting kunnen organiseren. Is dit niet mogelijk vanwege organisatorische of financiële redenen? Geef dan folders of tips voor literatuur waar de medewerkers informatie uit kunnen halen om dit toe te passen in de praktijk. Zorg dat dit niet te moeilijk of te uitgebreid is, want dan zal er waarschijnlijk niet de tijd voor worden genomen om het te lezen.